

*Замкова Я. В.,**суддя Дніпровського районного суду**м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПІДСТАВ ПОВЕРНЕННЯ ОБВИНУВАЛЬНОГО АКТА

Анотація. Статтю присвячено дослідженню проблемних питань підстав повернення обвинувального акта прокурору.

Ключові слова: закінчення досудового розслідування, клопотання, прокурор, слідчі (розшукові) дії, ухвала суду.

Постановка проблеми. Результатом діяльності слідчого, прокурора на стадії досудового розслідування є складання обвинувального акта. Значення вказаного процесуального рішення полягає в тому, що це підсумковий акт, де відображено фактичні обставини кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими. Крім цього, з моменту передавання обвинувального акта до суду особа набуває статусу обвинуваченого. Під час підготовчого судового засідання саме на підставі обвинувального акта суд робить висновок про можливість призначення судового розгляду. Водночас, відповідно до п. 3 ч. 3 ст. 314 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, суд має право повернути обвинувальний акт, що не відповідає вимогам КПК України [1]. Незважаючи на те що обвинувальний акт є процесуальним рішенням, у КПК України відсутня чітка регламентація процедури його повернення, також не визначено коло осіб, які мають право заявляти відповідне клопотання. Актуальність обраної теми наукового дослідження пов'язана також із тим, що, згідно з ч. 1 ст. 337 КПК України, судовий розгляд проводиться в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акта. З огляду на викладене питання щодо підстав повернення обвинувального акта за клопотанням захисника є актуальним і таким, що потребує вирішення.

Метою статті є розв'язання проблемних питань, які виникають під час повернення обвинувального акта прокурору.

До питання закінчення досудового розслідування складання обвинувального акта зверталися у своїх дослідженнях такі науковці, як Г.К. Кожевніков, Ю.О. Грішин, О.В. Єні, Т.В. Каткова, К.А. Садчікова, О.О. Торбас та інші. Проте варто вказати, що низка аспектів щодо підстав повернення обвинувального акта залишається невирішеною.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття обвинувального акту є новелою для кримінального процесу України. Так, положення ст. 212 КПК України 1960 р. визначали, що однією з форм закінчення досудового розслідування є складання обвинувального висновку – процесуального акта, у якому підводилися підсумки досудового слідства на підставі зібраних по справі доказів [2, с. 147]. У КПК України 1960 р. не було надано офіційне визначення обвинувального висновку. Не змінилася позиція законодавця й щодо обвинувального акта, поняття обвинувального акта також не сформульовано. У ч. 4 ст. 110 КПК України 2012 р. тільки зазначено, що обвинувальний акт є процесуальним рішенням, яким прокурор висуває обвинувачення в учиненні кримінального правопорушення і яким завершується досудове розслідування. Ще одні-

єю відмінністю обвинувального висновку від обвинувального акта є те, що перший процесуальний документ складався із двох частин: описової та резолютивної; при посиланні на докази, що були зібрані в справі, обов'язково зазначалися відповідні аркуші. До обвинувального висновку, відповідно до положень ст. 224 КПК України 1960 р., приєднувалися такі додатки: список осіб, котрі підлягали виклику в судове засідання; довідка про рух справи та застосування запобіжного заходу; довідки про речові докази, цивільний позов, заходи щодо забезпечення цивільного позову; довідка про судові витрати. Натомість обвинувальний акт повинен відповідати вимогам ст. 291 КПК України. Зокрема, він має містити такі відомості: найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; анкетні відомості обвинувачених; виклад фактичних обставин кримінального правопорушення та його правову кваліфікацію; розмір шкоди й витрат на залучення експерта; підстави застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, які прокурор вважає встановленими. До обвинувального акта додається таке: реєстр матеріалів досудового розслідування; цивільний позов; розписка про отримання підозрюваним копій відповідних процесуальних документів; розписка цивільного відповідача щодо отримання ним копії цивільного позову; довідка про юридичну особу, щодо якої здійснюється провадження. Варто відзначити, що обвинувальний висновок надавав більш детальну інформацію щодо обставин учиненого кримінального правопорушення, оскільки в ньому містився не тільки перелік процесуальних дій і рішень, а і їх зміст і аналіз. Натомість КПК України передбачено приєднання до обвинувального акта реєстру матеріалів досудового розслідування, у якому зазначається номер і найменування процесуальної дії, проведеної під час досудового розслідування, а також час її проведення; реквізити процесуальних рішень, прийнятих під час досудового розслідування; вид заходу забезпечення кримінального провадження, дата і строк його застосування. Таке положення значно ускладнює професійну діяльність захисників, котрі вступили до процесу на стадії підготовчого судового засідання. Після ознайомлення тільки з реєстром матеріалів досудового розслідування та обвинувальним актом захисник не може сформулювати об'єктивну думку щодо допустимості доказів, отриманих під час досудового розслідування, а отже, не може побудувати ефективну лінію захисту.

Варто вказати на те, що в період дії КПК України 1960 р. існував інститут додаткового розслідування, застосування якого піддавалося критиці як з боку теоретиків, так і з боку практичних працівників. На відміну від повернення обвинувального акта, інститут додаткового розслідування передбачав проведення додаткових слідчих дій для притягнення до кримінальної відповідальності інших осіб або для кваліфікації дій обвинуваченого за іншою статтею Кримінального кодексу (далі – КК) України тощо. Що стосується повернення

обвинувального акта, то єдиною підставою для такого повернення є його невідповідність вимогам КПК України, тобто ст. 291 КПК України (п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК України). При цьому в Інформаційному листі Верховного Суду України «Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 03.10.2012 № 223-1430/0/4-12 зазначено, що проведення будь-яких слідчих або інших процесуальних дій, окрім тих, що зазначені в ухвалі про повернення обвинувального акта, заборонено [3]. Водночас справедливим є зауваження К.В. Легких, який указує, що положення ч. 8 ст. 223 КПК України забороняють проведення слідчих (розшукових) дій після закінчення строків досудового розслідування, крім їх проведення за дорученням суду під час судового провадження [4]. Отже, в ухвалі про повернення обвинувального акта не можуть міститися вказівки на проведення слідчих (розшукових) дій, усунення недоліків може відбуватися виключно на підставі аналізу вже проведених заходів. Представлену точку зору підтверджує також аналіз ухвал суду про повернення обвинувального акта. У протилежному випадку інститут повернення обвинувального акта буде повністю відповідати інституту повернення кримінальної справи на додаткове розслідування, що існував відповідно до положень КПК України 1960 р.

Зі змісту п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК України випливає, що обвинувальний акт може бути повернуто судом, однак процедуру такого повернення не уточнено. Відповідаючи на питання, чи може адвокат стати ініціатором повернення обвинувального акта, насамперед необхідно звернутися до положень ч. 4 ст. 46 КПК України, де вказано, що захисник користується процесуальними правами підозрюваного, обвинуваченого, захист якого він здійснює. Права вказаних учасників кримінального провадження містяться в ст. 42 КПК України. Відповідно до п. 12 зазначеної статті КПК України, підозрюваний, обвинувачений мають право заявляти клопотання, отже, користуючись зазначеним положенням, захисник має право заявити клопотання про повернення обвинувального акта.

Що стосується тлумачення підстав повернення обвинувального акта, то вони містяться в Інформаційному листі Верховного Суду України «Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 03.10.2012 № 223-1430/0/4-12. Так, обвинувальний акт може бути повернуто прокурору, якщо в ньому містяться положення, що суперечать одне одному; наведено недопустиму натуралізацію опису злочину; вони не підписані слідчим (крім випадків, коли прокурор склав їх самостійно) чи не затверджені прокурором; до них не долучено передбачені законом додатки. В ухвалі про повернення обвинувального акта суд зобов'язує прокурора усунути виявлені недоліки протягом визначеного ним розумного строку, який має бути достатнім для виправлення допущених недоліків [3]. Отже, метою повернення обвинувального акта є його приведення у відповідність до вимог положень КПК України.

Відсоток повернутих судами м. Києва обвинувальних актів у період часу з 2012 р. до березня 2014 р. становив таке: Подільський районний суд м. Києва: 2012 р. – 16,6%; 2013 р. – 71%; січень-березень 2014 р. – 12,7%; Оболонський районний суд м. Києва: 2012 р. – 13%; 2013 р. – 5%; січень-березень 2014 р. – 20%; Солом'янський районний суд м. Києва: 2012 р. – 42,9%; 2013 р. – 14,2%; січень-березень 2014 р. –

4,3%; Шевченківський районний суд м. Києва: 2012 р. – 100%; 2013 р. – 24%; січень-березень 2014 р. – 14% [5].

Апеляційним судом м. Києва було здійснено узагальнення причин повернення обвинувальних актів із підготовчого судового засідання, основні з яких такі:

- невідповідність обвинувального акта вимогам ч. 1, 2 і 3 ст. 291 КПК України, а саме: неповнота анкетних відомостей обвинувачених, потерпілого, фактичних обставин кримінального правопорушення, відсутність підпису прокурора. Так, наприклад, ухвалою судді Жовтневого районного суду м. Запоріжжя від 27.02.2015 було повернуто обвинувальний акт у кримінальному провадженні щодо гр. М. по обвинуваченню в учиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 307, ч. 2 ст. 309 КК України, через невідповідність положенням ст. 291 КПК України, а саме: обвинувальний акт не містив усіх фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими та від яких, відповідно, підсудний має право захищатися; неконкретизоване обвинувачення. В обвинувальному акті як обтяжуючу обставину було визначено вчинення кримінального правопорушення в стані наркотичного сп'яніння. Однак не зазначено, під час учинення якого саме з кількох кримінальних правопорушень, у яких обвинувачується гр. М., він перебував у такому стані [6];

- недотримання прокурором вимог ч. 4 ст. 291 КПК України і ст. 293 КПК України як підстава для повернення обвинувального акта. Так, підставою для повернення обвинувального акта Дарницького районного суду м. Києва від 08.05.2013 стала відсутність розписки про вручення прокурором обвинувального акта підозрюваному С. або документів, що підтверджують відмову останнього від отримання акта, а також невідповідність доданого до обвинувального акта реєстру матеріалів досудового розслідування вимогам ст. 109 КПК України. Крім того, підозрюваному С. не було надано обвинувальний акт, викладений його рідною мовою, що порушує його право, передбачене п. 18 ст. 42 КПК України [5].

У контексті теми нашого дослідження цікавою є думка адвоката Д.В. Пономаренка, який вважає за доцільне виступ адвоката з так званою «виправдувальною» промовою одразу ж після оголошення обвинувального акта прокурором. Своєю точкою зору Д.В. Пономаренко обґрунтовує тим, що заперечення на обвинувальний акт сприяє систематизації позиції захисту, що само по собі вже є вагомим аргументом на користь застосування подібного роду промови, оскільки на підставі інформації, що міститься в указаному процесуальному рішенні, суд приймає рішення в тому числі щодо доцільності застосування запобіжного заходу [7]. Підтримуючи вказану позицію, підкреслимо, що значення обвинувального акта полягає також у систематизації матеріалів кримінального провадження. Обвинувальний акт є першим процесуальним актом, який отримує суд. У ньому зафіксовано результати досудового провадження. Оскільки обвинувальний акт складається слідчим або прокурором, то, звичайно, він має обвинувальний нахил. Тому, з метою формування в суду об'єктивної думки з приводу вини обвинуваченого, доцільно надати захиснику можливість викласти своє бачення щодо вчиненого кримінального правопорушення та ролі підзахисного в ньому.

Висновки. Отже, варто вказати на те, що інститут повернення обвинувального акта прокурору потребує вдосконалення, зокрема щодо визначення можливості проведення слідчих (розшукових) дій після винесення відповідної ухвали суду.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та доповненнями на 24 лютого 2016 року: офіц. текст. – К. : Алерта, 2016. – 290 с.
2. Молдован А.В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США : [навчальний посібник] / А.В. Молдован. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 350 с.
3. Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : Інформаційний лист Верховного Суду України від 03.10.2012 № 223-1430/0/4-12.
4. Легких К.В. Використання недоліків обвинувального акта стороною захисту. Обвинувальний акт як форма кримінального позову / К.В. Легких [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bnc.in.ua/index.php>.
5. Жук О.В. Узагальнення причин повернення обвинувальних актів з підготовчого судового засідання районними судами міста Києва за період часу з дня набрання чинності Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року по 31 березня 2014 року / О.В. Жук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kia.court.gov.ua/sud2690/uzah/29/>.
6. Обвинувальний акт відносно клієнта адвоката Литвинця Ю.В. за клопотанням захисника повернуто прокурору [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://advokat-litvinec.zp.ua/obvinuvalnij-akt-vidnosno-kliyenta-advokata-litvintsya-yu-v-za-klopotannyam-zahisnika-povernuto-prokuroru/>.
7. Пономаренко Д. Заперечення захисника на обвинувальний акт / Д. Пономаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://blog.liga.net/user/ponomarenko/article/21136.aspx>.

Замковая Я. В. Некоторые вопросы оснований возвращения обвинительного акта

Аннотация. Статья посвящена исследованию проблемных вопросов оснований возвращения обвинительного акта прокурору.

Ключевые слова: окончание досудебного расследования, ходатайство, прокурор, следственные (розыскные) действия, решение суда.

Zamkova Ya. Some aspects of reasons to return of the indictment

Summary. The article is devoted of problem questions of reasons to return of the indictment to the prosecutor.

Key words: end of the pre-trial investigation, petition, prosecutor, investigating (wanting) action, court's decision.

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО
ТА ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО
